

Coloradoattentatet en effekt av frustration?

av Bengt-Åke Wennberg

Så har det hänt igen! Nästan på årsdagen av Utöyakatastrofen ställer sig James Holmes – en fullständigt prickfri idealelev – upp på scenen på Century Theater under en föreställning av Batman och skjuter vilt mot publiken i syfte att döda.

Naturligtvis frågar sig alla vad som gör att han gör detta. Handlingen är bortom allt förstånd. Ganska typiskt frågar man sig sådant som. – Vilket beteende uppvisade killen före attacken? – Vilka var de misslyckade relationer eller relationsproblem som han hade? Man tänker då i termer av individegenskaper och individpsykologi. Men det finns ett alternativ.

James Holmes var frustrerad. Han var på väg att bli avstängd från doktörstudier i neurovetenskap. Vill man fokusera på frustration – istället för stress – måste man tänka i sociala termer. Men det skulle genast ställa krav på samhället och gemenskapen – och det kanske man inte vill. Den frustration som James Holmes ger uttryck för kan mycket väl vara ett samhällsproblem.

Frustration är något annat än stress. Frustration skapas genom att egna förväntningar och förhoppningar grusas. Frustration har att göra med individens självbild. En av de viktigaste grunderna för frustration är att man inte kan skapa det samarbete och den samhörighet med andra som man önskar. Man är inte "någon" i det sociala sammanhanget.

För att upplösa frustrationen måste förändringar skapas i det vi kallar det "kollektiva handlandet" och hur individen kan integreras i detta. Frustration kan således inte åtgärdas enbart genom åtgärder riktade mot den enskilda individen, som exempelvis psykoterapi mm. Dessa måste kompletteras med insatser som påverkar "samarbetet", "det sociala systemet" och den sociala miljö individen existerar i. Detta är den reaktion efter Utöja från norrmännen som vi alla blivit så imponerade av. Det handlar för dem om något djupare än att förändra samhället. Norrmännen har förstås alldeles rätt.

Studier av djurs flockbeteende har visat att om det engagemang som är naturligt för djuret inte får ett relevant utlopp kan ett antal helt irrelevanta beteenden utlösas. I djurvärlden är dessa beteenden aparta men förståeliga. Mänskliga beteendeproblem, som uppstår på grund av frustration är emellertid inte ännu särskilt väl belysta.

De som arbetar med djur vet mycket väl att djur blir frustrerade när det beteende mot varandra som är naturligt förhindras. Vad som kan hindra en hund kan exempelvis vara ett stängsel, koppel eller rädsla. Frustrationen leder till vad som i etologin kallas "omriktade beteenden". Det förhindrade beteendet riktas mot något annat t.ex. ett bett riktat mot matte/husse istället för mot det verkliga objektet.

Ett annat beteende som ofta visar sig i djurvärlden är vad som kallas "överslagshandling". Denna uppträder i situationer där hunden/flocken utsätts för ett hot, men inte ges möjlighet att varken fly eller angripa. Här är det inte det förväntade beteendet som uppträder, utan något som egentligen inte har med situationens lösning att göra. Exempelvis. att nosa på marken, slicka eller klia sig.

Ett ytterligare annat beteende är "stereotypier". Kossor, slickar sig i näsan. Isbjörnar o elefanter i fångenskap, står och vaggar, (troligen av att de är djur som hindras av att vandra de långa sträckor som de i det vilda är beroende av). Hos hundar kan samma beteende visa sig som "svansjä-

gare". De snurrar runt. runt. Vallhundar kan börja stirra in i väggen på samma sätt som om den vallar väggen. Hästar kan bli "krubbitare". Gemensamt för alla ovanstående beteenden är att djuret förhindrats att få utlopp för sitt normala flockbeteende.

Kan du se risker att människor drabbas av sådan frustration i de sociala kontexter i vilka du verkar? Vad skulle du då kunna lägga märke till. Vad skulle du behöva påpeka och närmare utforska?